

Pravda a lež na internetu

Metodické náměty na výukové aktivity

1. Východiska

Svět médií se s příchodem online médií zásadně změnil. Zatímco v minulosti produkovali informace především novináři, kteří garantovali jejich kvalitu (mediální domy měly k dispozici kapitál na to, aby produkovaly tištěný obsah – noviny, časopisy), v současnosti může být tvůrcem online obsahu v podstatě kdokoli – i běžný uživatel – a to i bez jakéhokoli finančního zázemí. Protože online média obsahují velké množství pravdivých i nepravdivých informací, je nutné naučit se tyto informace ověřovat.

2. Cíle výukových aktivit

Cílem aktivit je především zamyslet se nad kvalitou informací, se kterými jsme v online prostředí v každodenním kontaktu, a umět rozlišovat informace, které jsou věrohodné (pravdivé), od informací nevěrohodných. Stejně tak kriticky posoudit, s jakým záměrem či za jakým účelem daná informace vznikla.

Přehled aktivit:

1. Aktivita Síla titulku
2. Aktivita Síla fotografie
3. Aktivita Rozpoznej hoax
4. Aktivita Jak si ověřovat zdroje na internetu?

Síla titulku

Zadání

Přečtěte si následující titulky a zkuste zodpovědět otázky pedagoga/průvodce.

The screenshot shows the Novinky.cz website. At the top, there's a navigation bar with links like 'Hlavní stránka', 'Zahraniční', 'Evropa', and 'Podrubriky'. The main headline reads: 'Evropa patří Evropanům. Migranti, vraťte se domů a obnovujte své domovy, vyzval dalajláma'. Below the headline, it says 'Článek ze dne 14. 9. 2018'. The article text is partially visible, starting with 'Na nádraží v Olomouci se objevují desítky imigrantů'. The author is 'Stanislav Lelek' and the date is '14. 06. 2015 v 06:59'. There are also some smaller headlines on the right side of the article, such as 'Američané přiznali neschopnost čelit ruským hypersonickým zbraním' and 'Thajská policie zajistila velké'.

Článek ze dne 14. 6. 2015

Podle výzkumu přibližně 6 z 10 čtenářů čte pouze titulky a informace sdílí právě na základě obsahu titulků. Cílem aktivity je proto uvědomit si, že titulek nemusí odrážet skutečný obsah textu. Cílem titulků je především upoutat pozornost čtenáře a vyvolat v něm emoci a následnou reakci – například kliknutí na článek, sdílení článku, komentování apod. Na příkladech výše demonstrujeme, jak moc může být v rozporu obsah článku s jeho titulkem.

Otázky

- 1 **Přečtěte si jednotlivé titulky článků, které byly zveřejněny běžnými zpravodajskými portály. Zkuste vysvětlit, co nám vlastně titulky říkají?**
- 2 **Nyní se podrobněji podíváme na článek z webu Novinky.cz. Pokud si článek otevřete, objeví se následující text.**
Zdroj: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/483349-evropa-patri-evropanum-migranti-vratte-se-domu-a-obnovujte-sve-domovy-vyzval-dalajlama.html>

„Přijměte je, pomozte jim, vzdělávejte je... ale nakonec by měli rozvíjet svou vlastní zemi,” řekl 83letý Tibeťan, který utekl z Lhasy z obav o svůj život poté, co Čína poslala do regionu vojáky, aby potlačili povstání.”

„Myslím, že Evropa patří Evropanům,” řekl a dodal, že by se uprchlíkům mělo dát jasně najevo, že „by nakonec měli obnovit svou vlastní zemi”.

Odpovídá titulek článku skutečně jeho obsahu? A co vlastně řekl Dalajláma ve skutečnosti?

„Je správné nabídnout pomoc v krátkodobém horizontu. Z dlouhodobého hlediska se chce však většina uprchlíků vrátit domů do svých zemí, ze kterých uprchla. Důležité je obnovení míru a poskytnout jim, zejména mládeži, vzdělání, které jim pomůže obnovit jejich zemi. My tibetští uprchlíci, žijeme už 60 let v exilu, ale naše ambice je vrátit se domů a obnovit naši zemi. V exilu v Indii jsme pracovali na výchově našich dětí a na zachování našeho jazyka, identity a kultury s nadějí, že ty hodnoty obnovíme v naší vlasti, když to podmínky dovolí,” dodal.

- 3 **Nyní se podrobněji podíváme na článek z Vlasteneckých novin, který byl publikován také na blogu autora.**
Zdroj: <https://lelek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=465667>

Pokud si článek otevřete, objeví se následující text:

Na olomouckém nádraží se začínají líhnout afričtí imigranti! Média dělají, jako že nic.

Raději provokují spolehlivými články o našich menšinách. Proč?!

Není to legrace. Rakušáci dnes řekli imigrantům dost, a zavřeli pro Afriku hranice. Neuběhlo ani půl dne, a najednou Moraváci hlásí, že nám vyplouvají v Olomouci! Náhoda? Bez občanky, bez pasu, bez víza, zato s nataženou rukou. Objevit se takhle nečekaně našinec v Kanadě, nestačí si ani oklepat boty od sněhu, a maže zpátky.

- 4 Článek z blogu autora byl sdílen na Facebooku a získal přes 6 tisíc sdílení.
Článek na blogu vyvolal u drtivé většiny čtenářů vlnu nenávisti.

Jaroslav Fiala sdílel odkaz.
14. červen 2015 · 🌐

Sdíleno: 6 634 ×

BLOG2.IDNES.CZ

Na nádraží v Olomouci se objevují desítky imigrantů
Na olomouckém nádraží se začínají lihnout afričtí imigranti! Média dělají,...

Michal Mišák Švéda tak to je dřív než jsem čekal... 😊
1 · 12 červen v 12:43

Petula Grmelova Tak to je v prdeli...
1 · 12 červen v 12:44

Peggy Bunda hnus chce se my blejt 😊 to už ty moje kluky ani nepustím do školy 😊
1 · 12 červen v 12:44

Jiří Vinklík Vinklář...furt brečíme a ku... kdo je sem teda vůbec pustil???..co ted jako s nima??.. 😊
12 červen v 12:54

Michal Mišák Švéda naložit a poslat zpět!!
4 · 12 červen v 12:58

Jarek Ujko Pánek Hnus a hnus.....
12 červen v 13:00

Lenka Šaratová To je strašný 😊 Mám opravdu velký strach co bude dál...Beznaděj, bezmoc..... 😊
1 · 12 červen v 13:03

Jakub Machat a je to v piči...
2 · 12 červen v 13:04

Bruno Fekete rozkopat!!
1 · 12 červen v 13:18

Michaela Nezhybová Podepisují se petice a stejně jsou ty špíny tadyyyy??? Je jich tu snad málo??? At táhnou zpět!
3 · 12 červen v 13:21

Ladislava Chromečková-Kavková Kurva
1 · 12 červen v 13:26

Michaela Nezhybová Asi by se s tím už mělo něco začít dělat, ale ne jen tady přes fb. 😊
12 červen v 13:28

- 5 Později však autor fotografií v textu aktualizoval. Podívejte se na novou fotografii pod textem článku.
Myslíte si, že jde o skutečné migranty?

(Imigranti v Olomouci, Facebook, 14. 6. 2015)

Autor nakonec upravil i text na svém blogu, nicméně úvodní nepravdivou, zavádějící část i název ponechal.

*Na olomouckém nádraží se začínají líhnout afričtí imigranti! Média dělají, jako že nic.
Raději provokují spolehlivými články o našich menšinách. Proč?!*

Obdržel jsem mailem foto z olomouckého nádraží od Jakuba Kunčického. Chvilí jsem přemýšlel, jestli ji mám zveřejnit – nejedná se totiž o stejné lidi, o kterých jsem původně psal – svědci hovořili o večeru a o igelitkách v rukou. Lidé na snímku jsou na první pohled lépe situovaní. Nelze vyloučit, že se v tomto případě jedná spíše o zahraniční studenty. Autora fotky jsem požádal o doplňující info, zatím bez odezvy.
Zdroj: <https://lelek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=465667>

Shrnutí

Shrnutím diskuzní části by mělo být, že **titulky nesmí nikdy zkreslovat zprávu**. Stejně tak by však měly být zprávy ověřené – měly by být fakticky správné, neměly by příliš zjednodušovat nebo zvýrazňovat události mimo kontext a neměly by být pouze fabulací autora (pokud se tedy vydávají za novinové zprávy a ne třeba povídku či román).

Síla fotografií

Zadání

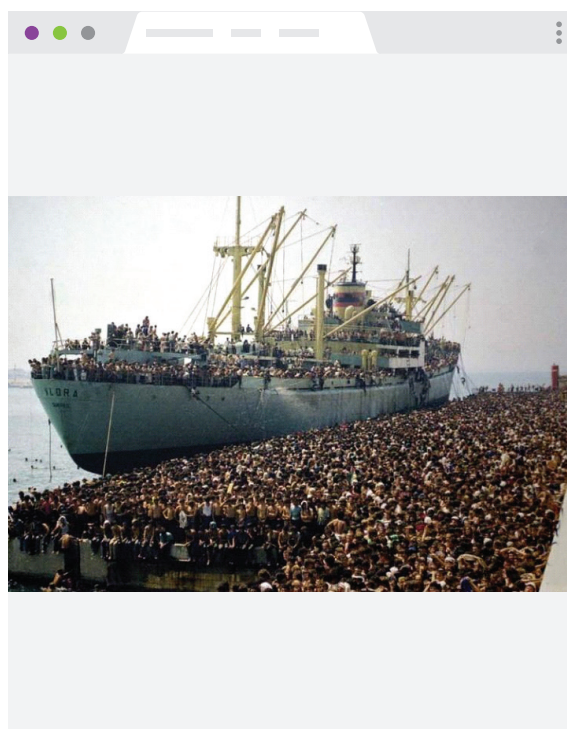

Prohlédněte si následující fotografie a zkuste popsat, jaký ve vás vyvolávají pocit.

Fotografie 1

Fotografie 2

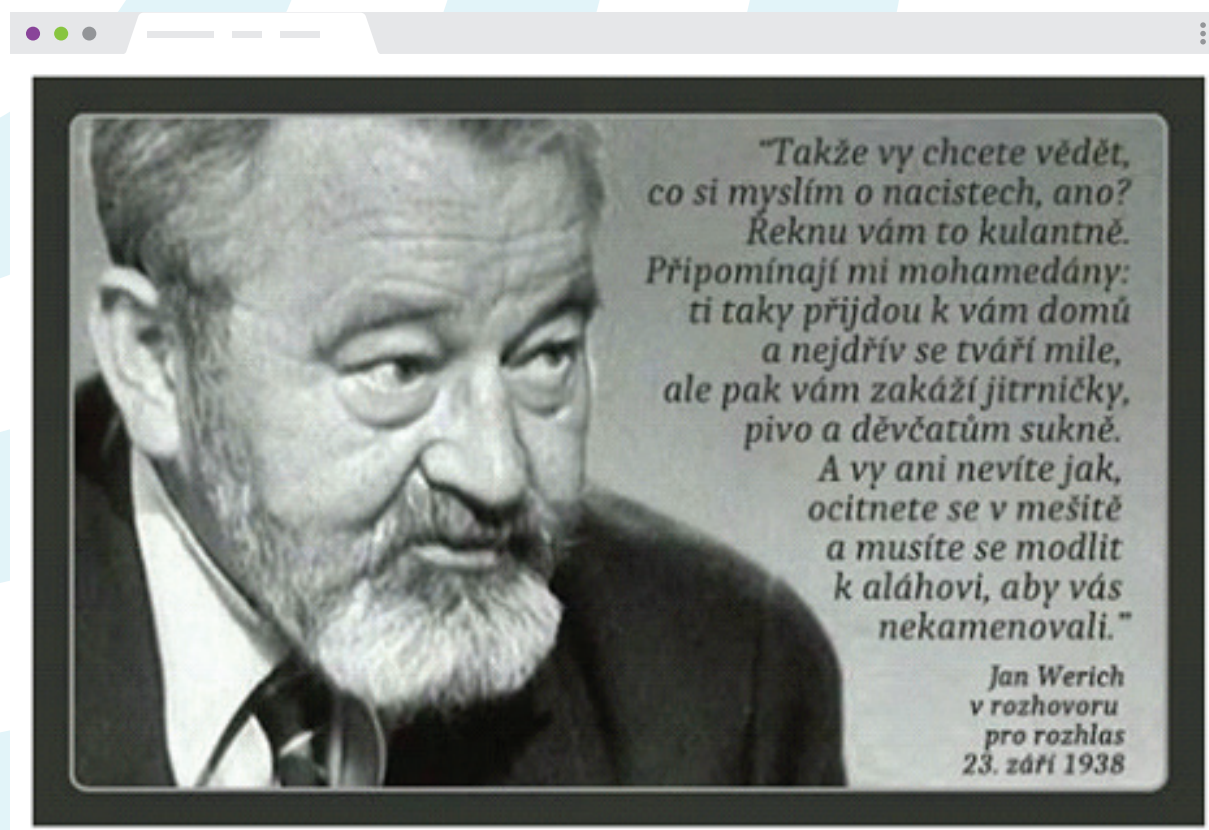

POZOR – další vlna uprchlíků se valí do Evropy!

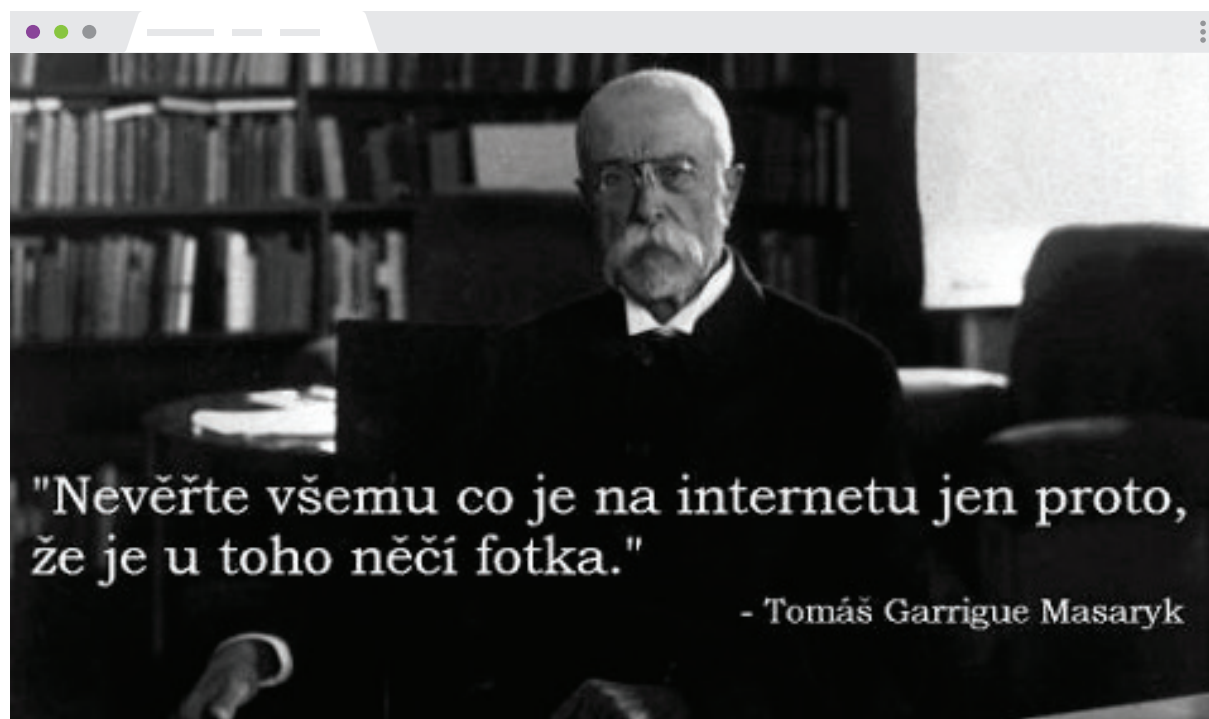
Snímek ukazuje současnou situaci, která se odehrává v italském přístavu. Lodě přiváží tisíce uprchlíků!

(1. 6. 2017)

Fotografie 3

Fotografie 4

Cílem aktivity je přimět žáky k zamyšlení nad tím, zda musí vždy fotografie odrážet skutečnou situaci a proč se vlastně fotografie k textům zařazují. Fotografie mohou mít samozřejmě ilustrační či dokumentační hodnotu, v našem případě však jde o fotografie dezinformační – které vznikají buď jako koláže, nebo posunutím kontextu, ve kterém fotografie vznikla.

Aktivitu je vhodné realizovat jako skupinovou práci. Žákům vytiskneme jednotlivé fotografie a diskutujeme.

Otázky

- 1 Zkuste popsat, co je zachyceno na fotografii 1 a co nám sděluje doprovodný text.
Jaký ve vás fotografie vyvolala pocit?
- 2 Žáky seznámíme s informací, že jde ve skutečnosti o hoax – tj. účelově upravenou fotografii (koláž).
Vysvětlení, z čeho a jak fotografie vznikla, naleznete dále v textu.
- 3 Zeptejte se žáků, proč by někdo vytvářel tento typ koláže? Jaká je jeho motivace?
(například finanční prostředky za každé kliknutí na zdroj nebo ovlivnění hlasů ve volbách apod.)
- 4 Zkuste popsat, co je zachyceno na fotografii 2 a co nám sděluje doprovodný text.
Jaký ve vás fotografie vyvolala pocit?
- 5 Žáky seznámíme s informací, že jde ve skutečnosti totéž hoax – fotografie, která sice není upravená, ale popisuje zcela jinou událost, než popisuje doprovodný text.
Vysvětlení, z čeho a jak fotografie vznikla, naleznete dále v textu.
- 6 Jak si můžeme ověřit v prostředí internetu původ fotografií?
(Google Obrázky, TinEye a další služby)
- 7 Souhlasíte s Janem Werichem a jeho citátem na fotografii 3?
- 8 Citát Jana Wericha je zcela vymyšlený, žádná takový citát v archivu České rozhlasu neexistuje, navíc ve zmiňovaný den vozil vojáky během mobilizace k jejich posádkám.
- 9 Fotografie 4 má čistě motivační význam, je jasné, v době života T. G. Masaryka internet neexistoval.

Shrnutí

Shrnutím diskuzní části by mělo být, že **fotografie je v online prostředí nutné ověřovat** – na jedné straně ověřit zdroj fotografie, dále ověřit kontext, do kterého je zasazena, a dále, zda nebyla upravena. Pomoci nám v tom mohou online nástroje – třeba Google Obrázky či TinEye.

Skutečnost – fotografie 1

Hoax – Uprchlíci v Chebu

2015 (září), opakovaně 2017 (leden)

Na Facebooku se začala šířit tato fotografie, na které mají být davy uprchlíků na střeše vlaku na nádraží v Chebu.

Přestože již v komentářích u původního postu je doložena originální fotografie dokazující fotomontáž, sdílelo podvodný obrázek během jednoho dne více než 1 300 uživatelů. Celkem několik tisíc sdílení. Původní fotografie je z Indonésie.

Skutečnost – fotografie 2

Hoax – Uprchlíci v italském přístavu

1991 (srpen), opakovaně 2017 (celý rok)

Fotografie vznikla 7. 8. 1991 v albánském přístavu Drač. Lidé na fotografii jsou albánští uprchlíci prchající před válkou v tehdejší Jugoslávii.

Rozpoznej hoax

Zadání

Vajíčko uvařené mobilním telefonem

Umístí syrové vajíčko do porcelánového stojáčku. Na jeho protější strany dej dva mobilní telefony. Zavolej z jednoho telefonu na druhý a zůstaň na lince. **Během prvních 15 minut se nic neděje, po 25 minutách je skořápka vajíčka horká, po 40 minutách se bílek uvaří, je pevný. Po 65 minutách je i žloutek plně uvařen.**

EU chce zrušit písmeno Ř, prý kvůli zjednodušení (2016)

Řehořové, Bedřichy a Jindřichové se budou muset připravit na velké změny, letní jazykové kotrmelce se však budou týkat každého z nás. **Evropská lingvistická rada spadající pod EU jednohlasně rozhodla, že od letošního července ruší písmeno Ř.** „A to proto, že „téměř nikdo tohle písmeno v Evropě nepoužívá a pro každého, kdo neovládá češtinu, je jeho výslovnost extrémně obtížná. ELR chce zjednodušit komunikaci tím, že problematické znaky a hlásky bude postupně eliminovat,“ vysvětluje jazykovědec **František Měch**.

Za houby do vězení (2018)

„**Novela zákona 289/1995 Sb. zavádí povinnost vlastnit tzv. houbařský lístek, který vydávají obecní či městské úřady.** Kromě uhrazení správního poplatku ve výši 2 000 Kč za kalendářní rok je podmínkou i členství v Českém houbařském svazu, úřední přezkoušení ze znalosti jedlých a jedovatých hub a pravidelná účast na lesních brigádách.“

Pozor na injekční jehly!

ČR (vír) - Dávejte pozor, na co si sedáte! Jde o zdraví i o život! Takové varování putuje po internetu. V textu jsou pak popsány případy, kdy se například návštěvníci kina při usednutí píchli o nastražené injekční stříkačky. Na jehle byl papír se vzkazem: »Právě jsi byl nakažen virem HIV!« Tyto případy se údajně staly v zahraničí i v Praze! Pisatelé v e-mailu tvrdí, že testované jehly opravdu obsahovaly virus HIV nebo žloutenky.

Cílem aktivity je nechat žáky vyhodnotit, ve kterých případech jde o hoax a kdy jde o skutečně pravdivou zprávu.

Všechny výše uvedené příklady jsou hoaxy

- 1 **Vajíčko uvařené mobilním telefonem**
novinářská kachna, původně pochází z blogu neexistující britské vesničky, hoax později převzali ruští novináři a vytvořili novinářskou kachnu.
- 2 **Nalezeny kostry obrů (National Geographics)**
zpráva pochází z aprílového vydání a byla řadou portálů přejata jako pravdivá.
- 3 **EU chce zrušit písmeno Ř**
recese, která byla sdílena jako pravda – především prostřednictvím sociální sítě Facebook.
- 4 **Houbařský lístek**
pochází ze sekce Víkendová kachna přílohy MF DNES - Víkend DNES
- 5 **Pozor na injekční jehly**
hoax, který internetem putuje již 15 let, je součástí databáze hoaxů na www.hoax.cz a www.hoax.sk.

Veškeré hoaxy lze dohledat s využitím Google vyhledávání.

Jak si vlastně ověřovat informace na internetu?

Zadání

Společně s žáky sestavte postup, jak si ověřovat informace na internetu. Výstupem by měl být nějaký vizuálně poutavý materiál – například plakát, komix, webová stránka, animovaná prezentace, leták apod.

Cílem aktivity je společně s žáky sestavit postup, jak si ověřovat informace v prostředí internetu. Výsledkem činnosti by měl být materiál zachycující jednotlivé kroky, které je nutné při ověření informace udělat.

Pro realizaci lze využít například skupinovou práci, samostatnou práci, aktivita může být součástí rozsáhlejšího projektu apod. Aktivitu lze realizovat například v rámci českého jazyka – slohu (popis pracovního postupu), výtvarné výchově (tvorba plakátu), mediální výchovy apod.

Výsledný „návod“ by měl zahrnovat následující kroky

Vzorové ukázky výsledných návodů

Surfařův průvodce po internetu (příručka Zvolši.info): <http://zvolshi.info/manual-2/>

Jak si ověřit informace na internetu (leták PgF UP Olomouc, projekt E-Bezpečí):

<https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/tiskoviny/104-jak-overit-informace-na-internetu-2018-letak-skladacka/file>